VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Viite:
Maa- ja metsätalousvaliokunnan lausuntopyyntö 13.11.2024 täydennyksineen

Asia:
Maa- ja metsätalousvaliokunnan asiantuntijakuuleminen 26.11.2024 / K 11/2024 vp

# OIKEUSKANSLERIN KERTOMUS VUODELTA 2023, K 11/2024 VP

## 1 Uudistettu kertomus

Oikeuskanslerin kertomusta on uudistettu rakenteeltaan, sisällöltään ja ulkoasultaan. Uudistuksen tavoitteena on ollut oikeuskanslerin ja oikeuskanslerinviraston toimintaa kuvaava kertomus, joka palvelisi aikaisempaa paremmin eduskunnan, valtioneuvoston ja muiden tahojen tiedontarpeita sisällöltään ajankohtaisempana, tiiviimpänä ja havainnollisempana.

Uudistuksessa on siirretty painopistettä oikeuskanslerin ratkaisukäytännön julkaisemisessa oikeuskanslerin verkkosivuille yleiseen tietoverkkoon (www.oikeuskansleri.fi) ja Finlexin tietokantaan (Valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisut FOKA), joista ratkaisuja voidaan tehokkaasti hakea erilaisin hakuehdoin. Vuosikertomukseen kootaan referaatteina tai niiden koosteina vain keskeisimpiä laillisuusvalvonnan toimenpideratkaisuja, joilla arvioidaan olevan laajempaa kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta. Kerrotun vuoksi jaksossa ”Viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien laillisuusvalvonta” on luovuttu aiemmissa kertomuksissa olleesta toimenpideratkaisujen hallinnonalakohtaisesta jaottelusta. Kertomuksen liitteenä (liite 1) on kuitenkin kattava listaus kertomusvuonna julkaistuista laillisuusvalvontaratkaisuista hallinnonaloittain.



PL 20, 00023 Valtioneuvosto Puhelin 0295 16001 kirjaamo.okv@gov.fi

www.oikeuskansleri.fi

Valikoitujen ratkaisureferaattien ohella uudistetussa kertomuksessa pyritään kuvaamaan erilaisin teema- tai synteesiartikkelein toimintavuotta koskevia keskeisiä laillisuusvalvontahavaintoja ja -toimia. Toimintavuoden aikana annettuja lausuntoja säädösehdotuksista ei sen sijaan julkaista enää kertomuksessa kuin poikkeuksellisesti.

Kertomuksen alussa ovat aiempien vuosien tapaan oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot laillisuusvalvonnan kannalta merkittävistä teemoista. Kertomus sisältää tämän lisäksi yleiskatsauksen toimintavuoteen (jakso 2) sekä selostukset tasavallan presidentin ja valtioneuvoston virkatointen lainmukaisuuden valvonnasta (jakso 3), oikeudenkäytön valvonnasta (jakso 4) ja viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien valvonnasta (jakso 5).

Viime vuoden voimaan tulleen Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta annetun lain mukaan oikeuskanslerinvirasto toimii ilmoittajansuojelun keskitettynä ulkoisena ilmoituskanavana. Kertomuksen jaksossa 6 selostetaan oikeuskanslerinviraston toimintaa keskitettynä ulkoisena ilmoituskanavana toiminnan ensimmäiseltä vuodelta.

## 2 Oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot sekä teema-artikkelit

Käsittelen omassa puheenvuorossani oikeuskanslerin laillisuusvalvontaa kansallisen turvallisuuden ja oikeusvaltioperiaatteen yhteensovittamisessa. Arvioin Suomen itärajalla koetun hybridioperaation vaikutuksia kansalliseen turvallisuuteen ja ehdottomiin perus- ja ihmisoikeuksiin sekä lisäksi kuvaan tarkemmin ja yleisemmin, miten kansallisen turvallisuuden suojaaminen ylimpien hallitusvaltaa käyttävien valtioelinten eli valtioneuvoston ja tasavallan presidentin toiminnassa on oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan kohteena.

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö kysyi valtiopäivien avajaispuheessaan 7.2.2024, mikä on kaikissa oloissa varjeltava laillisen järjestyksen ydin. Tätä varjelua on oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa jouduttu harjoittamaan ja pohtimaan useiden eri asioiden yhteydessä. Olen puheenvuorossani pyrkinyt lyhyesti oikeuslähteisiin perustuen vastaamaan mainittuun kysymykseen laillisen järjestyksen ytimen suojaamisesta nykyisissä oloissa, joissa kansainvälistä oikeutta ja sääntöperusteista järjestelmää koetellaan, karu reaalipolitiikka on eurooppalaista arkea, ja joissa emme elä oikeusvaltion optimismin aikaa. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa ja laillisuusvalvonnalla ylläpidetään puheenvuorossani kuvatuilla menettelytavoilla oikeusvaltiota samalla, kun demokraattinen oikeusvaltio suojaa lain puitteissa ja lain sallimin keinoin kansallisen turvallisuutensa, joka ei ole perusoikeus, mutta joka on edellytys oikeuksien ja demokratian toteutumiselle.

Suomalaisen oikeusvaltion vahvuuksia on, että perustuslakivaliokunnan perustuslakikontrolli ja ylimpien laillisuusvalvojien laillisuusvalvonta ja tuomioistuinkontrolli ulottuvat kukin toisiaan täydentäen kansallisen turvallisuuden suojaamiseen ytimeen asti. Perus- ja ihmisoikeuksien kannalta herkät kansallisen turvallisuuden ratkaisut ovat riippumattoman laillisuusvalvonnan kohteena. Perustuslaki ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet ovat normistoa, jotka turvataan kaikissa olosuhteissa. Olennaista on turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen nimenomaan myös konkreettisissa käytännön tilanteissa. Kirjoitan, että ihmisarvon loukkaamattomuus on tätä erityisesti varjeltavaa laillisuuden ydintä. Kansallisen turvallisuuden suojaamisen perusratkaisut kuuluvat lailla eduskunnan säädettäviksi.

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen käsittelee oikeudenkäytön ja oikeudenhoidon sekä hallinnon viranomaistoiminnan valvonnan näkökulmasta, kuinka ylimpien laillisuusvalvojien tehtäväjakouudistus luo tilaa rakenteelliselle laillisuusvalvonnalle. Oikeuksien toteutumisen edellytyksiin kiinnittyvä valvontaote edellyttää puheenvuorossa selostettavia muutoksia laillisuusvalvonnan käytännön toteuttamiseen. Laadullisesti merkityksellistä tietoa tulee hankkia yhä enemmän oma-aloitteisesti ja hyödyntämällä esimerkiksi ennakollisessa säädösvalvonnassa ja muussa valtioneuvoston toiminnan valvonnassa saatavaa tietoa ja näkökulmaa. Rakenteellinen laillisuusvalvonta ei ole vain laillisuusvalvonnallisten ongelmien tunnistamista, vaan se on myös niihin liittyvien toimenpiteiden seurantaa. Rakenteellinen näkökulma ei pääty annettuun ratkaisuun. Rakenteellinen näkökulma vaatii ylipäätään harjaantuneisuutta nähdä yhtäältä laajempia kokonaisuuksia ja muutosvoimia, mutta myös niiden oikeudellista dynamiikkaa. Tämä voi tarkoittaa säädännäisen ja muuttuvan oikeuden välistä vuorovaikutusta, eri tietolähteiden yhdistelyä, mutta ennen kaikkea kriittisyyttä ja kykyä katsoa asiaa hieman etäisyyden päästä.

Kertomuksen teema-artikkeleissa apulaisoikeuskanslerin puheenvuorossaan esittämää konkretisoidaan esimerkein. Artikkelissa päätösten seurannasta (kertomuksen s. 155-159) selostetaan sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdistunutta oma-aloitteista laillisuusvalvontaa. Rakenteellisen ongelman havaitsemisen jälkeen jälkiseurannalla turvataan korjaavien toimien tekeminen ja purevuus ongelmaan. Korona-aika syvensi monin osin olemassa olleita lasten ja nuorten ongelmia. Lastensuojelu viimesijaisena palveluna paikkaa usein myös muiden toimijoiden puutteita.

Artikkelissa ”Laillisuusvalvonnan keinot apuna ihmiskaupparikosten tutkinnan kehittämisessä” (s. 150-154) kerrotaan siitä, miten oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan laajaa keinovalikoimaa ja siinä mahdollista eri viranomaisten toimien keskinäisvaikutusten havaitsemista hyödynnettiin ihmiskaupparikosten tutkinnan kehittämisessä. Poliisi onkin pystynyt kehittämään ihmiskaupparikosten tunnistamista, ja Poliisihallituksen aktiivinen laillisuusvalvonta on tukenut tätä kehitystä. Silti korjaavia toimia on tarpeen jatkaa.

Artikkelissa ”Yleisten tuomioistuinten tietojärjestelmissä ja niiden käytössä jatkuvasti kehitettävää” (s. 103-107) selostetaan pitkäjänteistä työtä tuomioiden jakelussa täytäntöönpanoa varten olleiden ongelmien korjaamiseksi. Tuomio voidaan panna täytäntöön vain, jos täytäntöönpanoviranomainen on saanut tiedon tuomitusta rangaistuksesta ja sen lainvoimaisuudesta. Tuomioistuinten asiankäsittelyjärjestelmiä olisi pidemmällä aikavälillä tarvetta kehittää niin, että niissä on tuomarin työtä tukevaa automaatiota ja hälytyksiä.

Artikkelissa ”Perusteluvelvollisuus ja ratkaisujen laatu valvontalautakunnan valvonta-asioiden ratkaisuissa” (s. 112-115) käsitellään Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimivan valvontalautakunnan ratkaisujen selkeyttä, johdonmukaisuutta ja perustelujen riittävyyttä sekä näiltä osin ratkaisuissa kertomusvuonna havaittuja ajoittaisia puutteita. Artikkelissa todetaan kokoavasti, että valvontalautakunnan ratkaisujen perustelujen ja muutoinkin esitystavan laadulla on suuri merkitys asianosaisen kantelun kohteen ja kantelijan näkökulmasta mutta myös oikeuskanslerin muutoksenhakuharkinnan kannalta. Johdonmukaiset ja loogiset perustelut ovat merkityksellisiä myös yleisesti valvonnan uskottavuuden näkökulmasta.

Kertomukseen sisältyy lisäksi kaksi teema-artikkelia, jotka liittyvät taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin ja hallituksen niin sanottujen säästölakien ennakkovalvontaan (s. 69-73) sekä perusoikeuksien ja kansallisen turvallisuuden yhteensovittamiseen (s. 74-77). Ensiksi mainittu artikkeli liittyy syksyllä 2023 säädettyihin sosiaaliturvan leikkauksia sisältäviin säästölakeihin. Jälkimmäinen artikkeli liittyy valtioneuvoston päätöksiin, joilla on pyritty estämään ja lopettamaan välineellistettyyn maahantuloon liittyvä ilmiö Suomen itärajalla.

## 3 Oikeudenkäytön valvonta

Valiokunta on pyytänyt lausunnossa kiinnittämään huomiota erityisesti oikeushallinnon ja oikeudenkäytön valvontaan ja ylimpien laillisuusvalvojien väliseen työnjakoon näiltä osin.

Oikeudenkäyttö on käytännössä erittäin tärkeä osa-alue oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa. Oikeudenkäytön toimijoiden (tuomioistuimet, syyttäjät, ulosotto, asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat) osuus oli kertomusvuonna noin 30 prosenttia kaikista oikeuskanslerin tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otetuista kanteluista, eli kyseessä on hyvin suuri kanteluasioiden ryhmä.

Oikeuskanslerin avustajiin, syyttäjiin ja tuomioistuimiin samoin kuin rikosprosessin osalta myös esitutkintaviranomaisiin kohdistama valvonta muodostaa kokonaisuuden, jossa vaikkapa tuomarin tekemäksi epäiltyä virkarikosta koskevan ilmoituksen perusteella tutkittavaksi tulleessa asiassa voidaan arvioida samalla myös esimerkiksi syyttäjän, esitutkintaviranomaisen ja vastaajan avustajana toimineen asianajajan menettely asiassa. Esimerkin tällaisesta koko

rikosprosessiketjun toiminnan tarkastelusta tarjoaa kertomuksen sivuilla 88-89 selostettu apulaisoikeuskanslerin sijaisen tuomarin virkarikosasiassa antama päätös OKV/1595/31/2022.

Kanteluiden käsittelyn ohella oikeuskanslerin oikeudenkäyttöä koskevassa valvonnassa ovat merkittäviä monet muut valvonnan muodot kuten rangaistustuomioiden tarkastus, tuomareiden ja syyttäjien virkarikosasioiden käsittely, asianajajien ja julkisten oikeusavustajien sekä luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta samoin kuin laillisuusvalvontakäynnit ja laillisuusvalvojan omat aloitteet.

Oikeudenkäytön valvonnassa on kertomusvuonna ollut eräänä keskeisenä ajatuksena laillisuusvalvontaratkaisujen seuranta rakenteellisen valvonnan ja viranomaistoiminnan kehittämisen tukena. Apulaisoikeuskansleri tuo kertomuspuheenvuorossaan esille tähän liittyviä kysymyksiä. Hän toteaa muun ohella, että asiat eivät aina tule kerralla kuntoon, vaan saattavat edellyttää vuosiakin kestävää seurantaa (ks. artikkeli ”Yleisten tuomioistuinten tietojärjestelmissä ja niiden käytössä jatkuvasti kehitettävää”, s. 103-107).

## 3.1 Tuomioistuinten valvonta

Vaikka tuomioistuimet rinnastetaan perustuslain 108 §:n mukaisessa oikeuskanslerin tehtäviä koskevassa säännöksessä valvonnallisesti muihin viranomaisiin ja julkista tehtävää hoitaviin, ovat tuomioistuimet kuitenkin perustuslain muista säännöksistä ilmenevin tavoin oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa erityisasemassa. Näistä säännöksistä merkittävin on valtiollisten tehtävien jakoa koskeva perustuslain 3 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet.

Tuomiovallan käytön riippumattomuus otetaan oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa huomioon monin eri tavoin. Tuomiovallan riippumattomuudesta seuraa, ettei oikeuskansleri puutu tuomioistuimen harkintavaltansa rajoissa tekemään laintulkintaan. Tuomioistuinten laillisuusvalvonnassa otetaan kantaa menettelyllisiin kysymyksiin ja siihen, toteutuuko oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lainkäytön riippumattomuutta turvaa myös, ettei laillisuusvalvonnallisesti lähdetä yleensä tutkimaan asiaa, joka vielä on tuomioistuimessa tai muussa lainkäyttöelimessä vireillä tai jossa asianosaisella vielä on mahdollisuus hakea muutosta. Kerrotusta huolimatta asian käsittelyn viipymiseen puututaan kuitenkin tarvittaessa myös asian ollessa vielä vireillä.

Oikeudenhoidon ja oikeudenkäytön laillisuusvalvonta turvaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, suojelee lainkäytön riippumattomuutta sekä ylläpitää luottamusta oikeudenhoitoa ja lainkäyttöä ja muuta oikeudenkäyttöä kohtaan.

Toisen erityispiirteen oikeuskanslerin tuomioistuimiin kohdistamaan laillisuusvalvontaan aiheuttaa perustuslain ylimpien laillisuusvalvojien syyteoikeutta koskeva 110 §:n säännös, jossa päätösvalta syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa on rajattu yksinomaan ylimmille laillisuusvalvojille. Säännöksellä turvataan tuomioistuinten riippumattomuutta.

Käytännössä tuomarin epäillyt virkarikokset ohjautuvat ylimmistä laillisuusvalvojista useimmiten juuri oikeuskanslerin arvioitavaksi. Syynä tähän on muun ohella, että tuomioistuinlain mukaan hovioikeuden on ilmoitettava oikeuskanslerille tietoonsa tulleista seikoista, jotka saattavat johtaa virkasyytteen nostamiseen hovioikeudessa. Kertomusvuonna hovioikeudet tekivät 20 tällaista ilmoitusta. Näiden ilmoitusten määrä on muutaman vuoden merkittävän lisääntymisen jälkeen pysynyt edellisen vuoden korkealla tasolla (22 ilmoitusta vuonna 2022, 8 vuonna 2021 ja 13 vuonna 2020). Lisäksi oikeuskansleri on tuomarien virkarikosasioiden erityissyyttäjänä pyytänyt poliisia ilmoittamaan oikeuskanslerinvirastoon kaikista poliisin tutkittaviksi tulleista rikoksista, joissa on kyse tuomarin epäillystä lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa. Kertomusvuonna poliisi teki 51 tällaista ilmoitusta.

Kertomusvuonna apulaisoikeuskansleri päätti virkarikossyytteen nostamisesta käräjätuomaria vastaan (kertomuksen s. 98, OKV/203/30/2022), käräjäoikeuden lautamiestä vastaan (s. 84, OKV/742/10/2022) ja käräjäoikeuden maaoikeusinsinööriä vastaan (s. 84, OKV/2029/31/2020). Syytteiden määrä ei poikkea olennaisesti aiempien vuosien määristä.

Ensimmäisessä syyteasiassa oli kyse siitä, että käräjätuomari oli tuominnut vastaajan neljästä rikoksesta, joiden syyteoikeus oli ollut vanhentunut, ja käräjätuomarin menettelyn seurauksena vastaaja oli aiheettomasti suorittanut 20 päivää ehdotonta vankeutta. Hovioikeus tuomitsi käräjätuomarin sakkorangaistukseen tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta ja tuottamuksellisesta vapaudenriistosta. Toisessa asiassa käräjäoikeuden lautamies oli kirjoittanut julkiselle Facebook-tililleen tekstin, jossa hän oli nimitellyt etniseen vähemmistöön kuuluneita henkilöitä solvaavasti. Hovioikeus tuomitsi lautamiehen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkorangaistukseen. Kolmannessa asiassa maaoikeusinsinöörin epäiltiin huolimattomuuttaan paljastaneen asianosaisen salassa pidettävän osoitetiedon tämän vastapuolelle. Hovioikeus tuomitsi hänet tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta sakkorangaistukseen.

Apulaisoikeuskansleri teki kertomusvuonna laillisuusvalvontakäynnit neljään hovioikeuteen ja neljään käräjäoikeuteen. Laillisuusvalvontakäynneillä keskusteltiin erityisesti käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien työtilanteesta, tuomioistuintoiminnan tietojärjestelmistä ja tuomioistuinharjoittelusta sekä hovioikeuskäynneillä erityisteemana hovioikeuspiirien käräjäoikeuksien valvonnasta. Esimerkiksi tuomioistuinharjoittelun osalta laillisuusvalvontakäynneillä olivat esillä käräjänotaarien perehdytykseen, tukeen, seurantaan ja

työmääriin liittyvät kysymykset. Kuten apulaisoikeuskansleri kertomuspuheenvuorossaan toteaa, joidenkin yksittäisten laillisuusvalvonta-asioiden perusteella oli herännyt huoli siitä, miten näihin seikkoihin liittyviä riskejä minimoidaan siten, etteivät ne toteutuessaan vaaranna käräjänotaarien taikka heidän asiakkaidensa oikeusturvaa.

## 3.2 Syyttäjien valvonta

Myös oikeuskanslerin syyttäjiin kohdistamassa laillisuusvalvonnassa erityispiirteenä on osaltaan se, että ylimmät laillisuusvalvojat toimivat Syyttäjälaitoksesta annetun lain mukaisesti syyttäjänä syyttäjiä koskevissa virkarikosasioissa. Myös syyttäjien epäillyt virkarikokset ohjautuvat ylimmistä laillisuusvalvojista useimmiten oikeuskanslerin arvioitavaksi. Tämä johtuu muun ohella siitä, että poliisin ilmoitukset sen tutkittavaksi tulleista syyttäjän tekemäksi epäillyistä virkarikoksista ohjautuvat oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen sopimalla tavalla oikeuskanslerille.

Poliisi ilmoitti oikeuskanslerille kertomusvuonna 16 tutkittavakseen tulleesta syyttäjän tekemäksi epäillystä virkarikoksesta. Syyttäjien osalta ei kertomusvuonna ilmennyt aihetta virkarikossyytteiden nostamiseen. Syyttäjälle annettuun huomautukseen johti kertomusvuonna aluesyyttäjän virheellinen menettely, kun hän oli nostanut syytteen syyteoikeudeltaan vanhentuneesta teosta ja lisäksi laiminlyönyt suorittaa syyteharkinnan viivytyksettä sekä kiinnittää vakiintuneen syyttäjätavan mukaisesti käräjäoikeuden huomiota syyteoikeuden vanhentumisvaaraan (kertomuksen s. 98, OKV/443/30/2023). Asia tuli ilmi rangaistustuomioiden tarkastamisen yhteydessä.

Syyttäjiin kohdistettiin muita toimenpiteitä lisäksi kymmenessä muussa asiassa (neljästä asiasta kerrotaan kertomuksen s. 86, 88-89, 97 ja 100). Näistä asioista viidessä syyttäjän menettely ilmeni kantelun perusteella. Kolmessa asiassa syyttäjän menettely ilmeni rangaistustuomioiden tarkastamisen yhteydessä ja kahdessa asiassa tuomarin virkarikosasian yhteydessä.

Myös syyttäjien valvonnan osalta on tuomioistuin tavoin syytä nostaa esille syyttäjien laissa turvattu itsenäisyys. Syyttäjien toiminnan laillisuusvalvonnassa otetaan kantaa menettelyllisiin kysymyksiin, mutta ei puututa syyttäjän laissa turvattuun itsenäiseen ja riippumattomaan syyteharkintavaltaan. Oikeuskansleri voi tutkia syyttäjän toiminnan lainmukaisuuden, mutta ei voi suorittaa asiassa uutta syyteharkintaa tai arvioida uudelleen syyttäjän ratkaisua esitutkinnan rajoittamisesta, toisin kuin Syyttäjälaitosta johtava valtakunnansyyttäjä, joka voi Syyttäjälaitoksesta annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla suorittaa myös uuden syyteharkinnan alaisensa syyttäjän ratkaisemassa asiassa ja muutoinkin ottaa itse ratkaistavakseen alaiselleen syyttäjälle kuuluvan asian. Syyttäjän ratkaisua arvosteleva oikeuskanslerille osoitettu kantelu voidaankin tarvittaessa siirtää valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 4 §:n 5 momentin nojalla oikeuskanslerinvirastosta

valtakunnansyyttäjän käsiteltäväksi. Kertomusvuonna siirrettiin neljä tällaista kantelua valtakunnansyyttäjän käsiteltäväksi.

## 3.3 Asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta

Asianajajien, julkisten oikeusavustajien tai luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta kuuluu Suomen oikeusjärjestelmässä ensisijaisesti Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimivalle riippumattomalle valvontalautakunnalle ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien osalta myös oikeudenkäyntiavustajalautakunnalle. Oikeuskansleri valvoo, että valvontalautakunta ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta toimivat hyvän hallinnonvaatimusten mukaisesti ja että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat niiden toiminnassa. Oikeuskansleri varmistaa oikeudellisten palvelujen asiakkaiden, kanteluiden kohteiden ja yleisen edun näkökulmasta, että perus- ja ihmisoikeudet, oikeussuoja, hyvä hallinto ja oikeusvarmuus toteutuvat.

Asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnasta voi kannella suoraan valvontalautakunnalle. Useimmat kantelut valvontalautakunnassa tulevat tätä kautta vireille. Jos asianajajan, julkisen oikeusavustajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan työstä kuitenkin kannellaan oikeuskanslerille, oikeuskansleri voi siirtää kantelun valvontalautakunnalle. Oikeuskansleri tutkii myös kantelut, jotka koskevat valvontalautakunnan tai oikeudenkäyntiavustajalautakunnan menettelyä.

Kertomusvuonna oikeudellista avustajaa koskevia kanteluja ratkaistiin 65. Neljässä tapauksessa kantelu siirrettiin valvontalautakunnan käsiteltäväksi. Suurin osa kanteluista ei antanut aihetta selvitystoimiin. Valvontalautakunnalle ei siirretä yksilöimättömiä tai selvästi perusteettomia kanteluita.

Oikeuskansleri voi myös omasta aloitteestaan laittaa vireille valvonta-asian valvontalautakunnassa, jos hän katsoo asianajajan, julkisen oikeusavustajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan laiminlyöneen velvollisuutensa ja hän saa asiasta tiedon asiasta esimerkiksi toiselta viranomaiselta tai julkisuuden kautta. Usein oikeudellisen avustajan epäilty virheellinen menettely tulee ilmi oikeuskanslerinvirastossa suoritetun rangaistustuomioiden tarkastamisen tai tuomarin virkarikosasian käsittelyn yhteydessä. Vuonna 2023 oikeuskansleri teki ilmoituksen valvontalautakunnalle 12 tapauksessa.

Valvontalautakunta ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta lähettävät kaikki ratkaisunsa oikeuskanslerille. Vuonna 2023 vireille tuli tällä tavoin 984 asiaa. Oikeuskansleri tarkastaa ratkaisut ja voi valittaa niistä Helsingin hovioikeuteen. Asianajajakunnan autonomisen aseman vuoksi valituskynnys ylittyy, jos ratkaisussa on ilmeinen virhe, asian käsittelyssä on tapahtunut

ilmeinen virhe tai asiaan liittyy perus- ja ihmisoikeuksien vaarantuminen. Vuonna 2023 oikeuskansleri valitti hovioikeuteen yhdestä valvontalautakunnan ratkaisusta. Hovioikeus myös varaa oikeuskanslerille valitusasioissa mahdollisuuden lausuman antamiseen, jos asia on tullut vireille muuten kuin oikeuskanslerin valituksella.

## 3.4 Ylimpien laillisuusvalvojien tehtävien jaosta oikeudenkäytön valvonnassa

Oikeudenkäytön laillisuusvalvonta on edellä kohdissa 3.1-3.3 selostetuista syistä käytännössä ylimpien laillisuusvalvojien keskinäisessä työnjaossa ja osaamisessa painottunut oikeuskanslerin tehtäväksi, vaikka sitä ei valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetussa laissa ole osoitettu kummankaan laillisuusvalvojan painopistealueeksi. Tehtävienjakolain uudistamista valmistellut työryhmä päätyi mietinnössään esittämään tuomioistuimiin ja syyttäjiin kohdistuvan laillisuusvalvonnan keskittämistä oikeuskanslerin tehtäväksi, mutta lakiehdotuksessa tästä luovuttiin työryhmän mietinnöstä saadun lausuntopalautteen vuoksi.

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti